בס"ד

פרשת תולדות: מה מברכים על מרק ירקות

<u>פתיחה</u>

בפרשת השבוע כותבת התורה, שעשיו מחמת רעבתנותו, מכר ליעקב את הבכורה תמורת לחם ונזיד עדשים. **בהדר זקנים מבעלי התוספות** פירשו שלא הגיוני שעשיו מכר את הבכורה הכוללת ירושת כסף רב, תמורת דבר פעוט כל כך. משום כך פירשו, שיעקב נתן לעשיו הרבה כסף וזהב תמורת הבכורה, והאוכל היווה רק את סעודת ההסכם 'וכפי שנוהגים שוכרים רבים'. ובלשונם:

"וכי סלקא דעתך שעשו כל כך שוטה שמכר בכורתו ששווה דבר גדול, בשביל דבר מועט?! שהרי יודע הוא שהוא בכור ועתיד לירש ממון רב, והוא מכר הכל?! ויש לומר דיעקב נתן לו ממון הרבה בעבור הבכורה, אך הלחם והנזיד לא היה אלא לקיים המכירה, כדרך שעושין המוכרים ולוקחים זה מזה ונותנים פשוט או שנים ליין."

בעקבות עשיו ונזיד העדשים, נעסוק השבוע בשאלה מה מברכים על מרק עדשים או ירקות, ומה דין מרק שריסקו את ירקותיו עד שנעשו כמו מים. כמו כן נעסוק בשאלה מה מברכים על מיץ, והאם יש הבדלים בין זמנים עברו בהם לא היו רגילים לעשות מיץ מירקות ופירות רבים לזמנינו.

<u>סתירה בדברי הגמרא</u>

מהי הברכה על מרק ירקות? הראשונים דנו בסוגיה זו בעקבות סתירה בדברי הגמרא במסכת ברכות:

מצד אחד הגמרא כותבת (לח ע"א), שהאוכל דבש תמרים, כלומר מיץ העשוי מדבש תמרים, מברך שהכל נהיה בדברו. בטעם הדבר מנמקת הגמרא, שהמים היוצאים ביחד עם התמר ומהווים את המיץ, הם 'זיעה בלבד', ואינם מהווים חלק ממשי מהפרי. כפי שממשיכה הגמרא וכותבת, דין זה נכון לא רק בדבש תמרים, אלא גם במיץ תפוחים, חומץ ספוניות ועוד.

מצד שני הגמרא דף לאחר מכן (לט ע"א) כותבת, שהמבשל סלק בתוך מים ועושה מרק סלק, ברכת המרק בורא פרי האדמה, וכן כל פרי או ירק שמבשלים בתוך מים ברכת המים כברכת הפרי או הירק. בפשטות דברים אלו סותרים את דברי הגמרא הקודמת, שכן כשם שברכת מרק ירקות היא האדמה בגלל שהוא מורכב מפרי, כך ברכת מיץ פירות צריכה להיות העץ.

<u>יישובי הראשונים</u>

ביישוב הסתירה הועלו בראשונים מספר אפשרויות:

א. **הרא"ש** (ו, יח) ובעקבותיו **הטור** (סי' רה) כתבו שהחילוק בין הגמרות תלוי בשאלה, כמה מתוך הפרי נמצא בתוך התבשיל או המיץ. הגמרא כותבת שברכתו של מרק ירקות כברכת הירק, כיוון שבאמצעות הבישול הטעם של הירק נספג היטב בנוזל וברכתו 'אדמה'. לעומת זאת, כאשר סוחטים פרי, אין טעם הפרי נמצא היטב במי הפרי, ומשום כך ברכתו 'שהכל'.

הסיבה שככל הנראה הניעה את הרא"ש לפרש כך את החילוק בין הגמרות, היא דיוק בלשון הגמרא. הגמרא כותבת שהסיבה שמברכים על מיץ תפוחים שהכל היא שמימיו זיעה בעלמא, ומשמע שמדובר בנוזל שאין בו ממשות מהפרי. לעומת כאשר הגמרא דנה בדין מי המרק, היא קוראת להם מי הסלק ומי הלפת - משמע שהם מורכבים מהפרי שבושל. ובלשון הרא"ש:

"ומיא דסלקא ומיא דליפתא ומיא דשבתא בורא פרי האדמה, דקיימא לן מיא דכולהו שלקי כשלקי, ומברכינן עלייהו בורא פרי האדמה, אף על פי שאין בו כי אם המרק וטעם הירקות מברך עליהן כמו שמברך על הירקות עצמן, ולא דמי למי פירות דאמרינן לעיל דזיעה בעלמא הוא לפי שמשקה אין לו טעם הפרי."

אמנם, כפי שהקשו רבים וביניהם הריטב"א, במציאות, החילוק של הרא"ש לא ברור, שהרי כשם שבמרק ירקות מי המרק בטעם הירקות המתבשלים בתוכם הוא הדין למיץ פירות. ואדרבה, במיץ יש יותר מהפירות מאשר במרק. **הקהילות יעקב** העלה אפשרות לחלק ולומר שמיץ הנמצא בפרי נחשב נפרד ממנו, מה שאין כן בבישול. אך חילוקו לא ברור, ולא משמע כך מהרא"ש[1].

ב. **הריטב"א** (שם, ד"ה פשיטא) בעקבות הקושיה על הרא"ש חלק וכתב, שאין סתירה בין הגמרות, וגם על מרק יש לברך שהכל וכפי שיש לברך על מיץ. הסיבה שעל מרק ירקות מברכים אדמה היא, שמדובר במקרה בו אדם אוכל את הירקות עם מי מרק, שאז יש לברך על הירקות ולפטור את ברכת המרק, וכפי שתמיד עיקר שפוטר את הטפל. ובלשונו:

"וכן האוכל מרק הירקות לבדו מברך שהכל כאוכל משקה פירות, ואם אכלו עם הירקות הדבר פשוט שנפטר, שהרי הירקות הם עיקר, ולא עוד אלא אפילו אכל הירקות תחילה בברכתם בורא פרי האדמה ואחר כך המרק, נפטר בברכת הירקות כיון שהיו מגופן ממש, ואף על פי שאין ברכותיהן שוות, בכאן נידונין כגוף אחד וממין אחד."

ג. **הרשב"א** (ד"ה ואנן) כמו הריטב"א כתב, שאין חילוק עקרוני בין הגמרות אלא חילוק מקרי, כמה רגילים לבשל ולסחוט את אותו הפרי. במקרה בו רגילים לאכול את הפרי כמות שהוא, אז בישולו או סחיטתו משנה את מהותו, ופעולות אלו גורמות לברכתו להיות שהכל. לעומת זאת במקרה בו רגילים לסחוט ולבשל את אותו הפרי, ברכתו נשארת העץ.

כמה אחוז פירות בעולם צריכים לסחוט בשביל שברכתו תשאר העץ? יש שהבינו שהרשב"א סובר שצריך שישתמשו ברוב פירות אלו לבישול או למיץ. אולם לא מסתבר כמותם ולא כך משמע מלשון הרשב"א, והעיקר שאם רגילים להשתמש בפרי למיץ כבר אפשר לברך בורא פרי העץ (או האדמה במקרה בו מדובר בירק).

<u>להלכה</u>

יוצא שלהלכה, כאשר מדובר במרק ירקות עם ירקות רבים, אין מחלוקת שמברכים בורא פרי האדמה על הירקות, ופוטרים את

---

[1] יש להעיר, **שבשו"ת הרא"ש** (ד, טו) כתב הרא"ש טעם אחר לחילוק, שכאשר מבשלים מרק ירקות מטרת המים להוציא את טעם הירקות, ומשום כך ברכת המים אדמה. במיץ לעומת זאת, על אף שגם בו יש טעם הפרי, מכל מקום המטרה להוציא את הנוזלים מהפרי. עם כל זאת, הטור הממשיך דרכו של הרא"ש לא הביא טעם זה, ומשמע שהטעם בפסקים שראינו הוא העיקרי.

המרק. לרשב"א הסיבה לכך תהיה שרגילים לבשל את אותם הירקות, לרא"ש כי טעם הירק נכנס במים, ולריטב"א כי ברכת הירקות פוטרת את ברכת המים. האחרונים דנו בשני ספקות נוספים, ברכת מיץ פירות וברכת מרק ירקות צלול:

א. מיץ פירות: כאשר **השולחן ערוך** דן מה יש לברך על מרק ירקות, פסק שיש לברך 'אדמה', בלי לסייג שהסיבה לכך היא שמדובר בירקות שרגילים לבשלם, ומשמע שפסק כרא"ש. אמנם, כאשר דן (רב, י) מה יש לברך על ירקות שלא רגילים לבשלם במים, הביא גם את הרשב"א שאין לברך אדמה כיוון שלא רגילים לבשלם, וגם את הרא"ש שטעם המים כירק ויש לברך אדמה.

בביאור דבריו כתב המשנה ברורה (שער הציון רה, כא), שבכל מקרה בו הרא"ש והרשב"א לא מסכימים ביניהם, מחמת הספק פסק השולחן ערוך שיש לברך שהכל (ברכה בה יוצאים ידי חובה בדיעבד בכל מקרה). עם זאת, במקרה בו בירכו בטעות בורא פרי העץ על מיץ תפוזים, לא צריך לשוב ולברך שהכל, שכן בדיעבד ובחשש ברכה לבטלה סומכים על דעת הרשב"א.

לכן לדוגמא, גם אם רגילים לסחוט תפוזים ולעשות מהם מיץ ולדעת הרשב"א יש לברך 'העץ', כיוון שלדעת הרא"ש על כל מיץ יש לברך 'שהכל' כך יש לברך, אך הטועה ומברך בורא פרי העץ אינו צריך לשוב ולברך. ובלשון **הרב וואזנר** (שבט הלוי ד, יט):

> "אשר שאל אודות מיץ תפוזים שנעשה על דעת שסוחטים כל התפוז ונעשה משקה, ונטעי להו אדעתא דהכי אם ברכתו שהכל או בורא פרי העץ... ואם ברך אעפ"כ בורא פרי העץ צריך עיון לדינא בהילכתא, כיון דאיכא דעת הראב"ד ויש מצדדים כן גם בדעת הרשב"א ראוי לחוש בספק ברכה שלא לברך עוד פעם."

ב. מרק ירקות צלול: כאשר בישלו מרק ירקות ולקחו ממנו את הירקות, לדעת **השולחן ערוך** (רה, ב) יש לברך בורא פרי האדמה, שכן גם הרא"ש יודה לפסק זה (כיוון שטעם הירק נטמע במים) וגם הרשב"א יודה (כיוון שרגילים לבשל ירקות אלו), וכאמור כאשר הם מסכימים שמברכים בורא פרי האדמה, כך יש לפסוק.

על דבריו חלקו **כף החיים** (שם) **והילקוט יוסף** (שם) שפסקו, שכיוון שלדעת הריטב"א כפי שראינו לעיל הסיבה שמברכים על מי מרק ירקות אדמה היא שברכת הירקות פוטרת את הברכה על מי המרק, דין זה נכון כאשר אוכלים את הירקות עם המרק, אבל כאשר הוציאו את הירקות מהמרק, הם לא יכולים יותר לפטור את מי המרק וברכתם שהכל.

<u>הבנת החזון איש</u>

בניגוד למה שראינו עד כה בהסבר דברי הרא"ש בחילוק בין מיץ למרק, **החזון איש** (או"ח לה, ה) חלק וכתב שיתכן ולמעשה גם הרא"ש סובר, שכאשר רוב הפירות מיועדים לסחיטה ברכת המיץ תהיה כברכת הפרי, וכדעת הרשב"א.

הוא טען, שכאשר הרא"ש כתב שברכת מיץ פירות שהכל, הוא התייחס רק למקרה בו דעתו של אדם לאכול רק את הפרי, ושתיית המיץ הפרי אינה משמעותית ומהווה רק פעולה טפלה לאכילת הפרי. לעומת זאת כאשר מדובר בפרי שרגילים לסוחטו ודעת השותה על המיץ, הרא"ש מסכים שיש לברך בורא פרי העץ על שתייתו.

ראייה לשיטתו הביא מדברי **תרומת הדשן** (סי' כט) הכותב, שכאשר ריסקו פרי שרגילים לרסקו (לדוגמא הפכו תמר לממרח תמרים), ברכתו של הממרח העץ ולא שהכל. והרי מדובר במיץ פירות, ומדוע ברכתו לא תהיה שהכל לדעת הרא"ש? אלא שכאשר מדובר בפרי שרגילים לרסקו, יתכן שלכל השיטות ברכתו של המיץ תהיה כברכת הפרי (ועיין הערה[2]).

<u>מרק ירקות מרוסקים</u>

עד כה עסקנו במקרה בו מבשלים מרק ירקות והירקות נשארים שלמים, או שהוציאו אותם מהמרק. מה הדין כאשר ריסקו את הירקות לגמרי? לכאורה ברכת המרק אדמה, שהרי טעם הירק נכנס במים ומדובר בירקות שרגילים לבשלם. אולם למעשה נחלקו האחרונים, בעקבות הגמרא במסכת ברכות (לח ע"א). הגמרא כותבת, שכאשר הופכים תמרים לממרח ברכתם נשארת בורא פרי העץ ולא מברכים על עיסה זו שהכל. נחלקו הפוסקים על איזה מקרה מדובר:

א. **תרומת הדשן** (סי' כט) ובעקבותיו **הרמ"א** (רב, ז) הבינו, שיש לברך העץ רק כאשר מתקיימים אחד משני תנאים: **הראשון**, שלמרות הריסוק ניכר באיזה פרי מדובר. **השני**, גם אם לא ניכר באיזה פרי מדובר, אם מדובר בפרי שרגילים לרסקו יש לברך את ברכתו. לכן לדוגמא, יש לברך 'האדמה' על פירה, כי למרות שהתפוחי אדמה רוסקו לגמרי, רגילים לרסקם.

ב. **הרמב"ם** (ברכות ח, ד) ובעקבותיו **השולחן ערוך** (רב, ז) חלקו והבינו, שגם אם נמעך הפרי לגמרי ולא ניכרת צורתו יש לברך את ברכתו המקורית, אפילו אם לא רגילים לרסקו. אמנם, במקרה בו הוסיפו חומרים נוספים לפרי ושינו אותו לגמרי (לדוגמא הפכו גרגרי חומוס לכדור פלאפל), גם הם מודים שברכתו הופכת להיות שהכל. ובלשון השולחן ערוך והרמ"א:

> "תמרים שמיעכן ביד ועשה מהם עיסה והוציא מהם גרעיניהם, אפילו הכי לא נשתנית ברכתן ומברך עליהם: בורא פרי העץ ולבסוף ברכה מעין שלש. הגה (= רמ"א): ולפי זה בלטווערן הנקרא פווידל"א מברכין עליהם: בורא פרי העץ. ויש אומרים לברך עליהם שהכל, וטוב לחוש לכתחלה לברך שהכל אבל אם בירך בורא פרי העץ יצא, כי כן נראה עיקר."

משום כך לדוגמא, כאשר מדובר במרק ירקות מרוסקים שרגילים לרסקם, הן לדעת השולחן ערוך והן לדעת הרמ"א יש לברך בורא פרי האדמה. כמו כן, במקרה בו הוסיפו הרבה מים למרק ושינוי לגמרי את הרכבו, לכל הדעות ברכתו תהיה שהכל. מחלוקתם תהיה במרק ירקות מרוסקים שלא רגילים לרסקם, שלדעת השולחן ערוך ברכתו תהיה אדמה ולדעת הרמ"א שהכל.

שבת שלום! קח לקרוא בשולחן שבת, או תעביר בבקשה הלאה על מנת שעוד אנשים יקראו[3]...

---

[2] ניתן לדחות את ראייתו, שהרי בסוגיה שלנו דנים במי הפירות. לעומת זאת כאשר תרומת הדשן כתב את דבריו, הוא התייחס למקרה בו ממש מועכים את הפרי עצמו, ולא רק משתמשים במימיו.

[3] **מצאת טעות? רוצה לקבל כל שבוע את הדף למייל, לשים את הדף במקומך או להעביר למשפחה? מוזמן:** tora2338@gmail.com